

УДК 339.166.5: 608.5

ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ІННОВАТИКИ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

В.О. ЧЕРНЕНКО

ДПДП «Придніпровський Промбудпроект»

Н.О. ЧЕРНЕНКО

НТУУ «КПІ»

Від якості законодавчої бази з інтелектуальної власності багато в чому залежить ефективна охорона результатів творчої діяльності громадян України, без якої конкурентоспроможність нації – просто фікція. У статті розкрити питання термінології в інтелектуальній власності. Автори обґрунтовано розкрили значення та висвітлили основні принципи інтелектуальної власності, інноватики та конкурентоспроможності в сучасній економіці України

Ось уже понад 200 років не вщухає боротьба між прибічниками різних поглядів на правовий режим охорони результатів творчої діяльності людини. Одні спеціалісти зі сфери інтелектуальної власності дотримуються погляду, що на результати творчої діяльності людини має поширюватися правовий режим власності. Це означає, що творами, винаходами та іншими об'єктами права інтелектуальної власності можна володіти, користуватися і розпоряджатися, як річчю. Інша частина вчених дотримується теорії виключних прав. Це означає, що автор твору, винахідник або інша особа, творчою працею якої створено корисну модель чи інші об'єкти, має виключне право користуватися і розпоряджатися результатами своєї творчої діяльності.

Отже стає зрозумілим те, що правове поле інтелектуальної власності України нагадує поле бою, на якому зіштовхнулися прибічники двох теорій. У зв'язку з тим, що в одних законодавчих актах України наявні норми права однієї теорії, а в інших – іншої, неминучі суперечності між чинними нормами права, що не лише утрудняють ефективну охорону результатів творчої діяльності громадян України, а й ускладнюють облік цих об'єктів на підприємствах.

Щоб гармонізувати законодавство у сфері інтелектуальної власності, необхідно прийняти одну з існуючих парадигм: в Україні діють норми права, в основу яких покладено або теорію права власності, або теорію виключних прав. Поклавши в основу законодавства у сфері інтелектуальної власності одну з двох теорій, необхідно привести законодавчі акти у відповідність до цієї теорії, припинивши таким чином розбіжності у визначеннях та принципах інтелектуальної власності в Україні.

Об'єкти та методи дослідження

Сучасний рівень результатів, досягнутих в даному напрямі, базується на дослідженнях, виконаних у роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Так, Котлер Ф., Дей Дж., Армстронг Г., Сандерс Дж., Вонг В., Мушко З., Діхтярьов Н., Василенко В., Швандар В., Круглов М.І. та інші досліджують різні сфери інтелектуальної власності вивчаючи різноманітні теорії яким підпорядковуються майже всі об'єкти інтелектуальної власності. Незважаючи на здобутки, не вирішеними залишаються питання більш глибокого вивчення принципів інтелектуальної власності та розкриття визначень таких понять: інноватика та конкурентоспроможності.

Отже, метою подальшого дослідження є конкретизація термінології в інтелектуальній власності та розкриття змісту значень та принципів інтелектуальної власності в Україні.

Для досягнення поставленої мети були проведені дослідження, що базувалися на фундаментальних положеннях економічної теорії, теорії сталого розвитку, наукових роботах вітчизняних та зарубіжних учених з питань володіння та управління інтелектуальною власністю. Інформаційну базу для статті склали наукові джерела, статистичні дані Державного комітету статистики України, законодавчо-нормативні акти України та щорічні звітні дані підприємств України.

Науково-теоретична та практична значимість згадуваної проблем обумовила вибір актуальної теми та цільову спрямованість статті.

Постановка завдання

Як відомо, законодавство, яке визначає права на інтелектуальну власність, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом не матеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством. На базі цього слід конкретизувати термінологію, що використовується при вивченні об'єктів інтелектуальної власності та розкрити зміст принципів інтелектуальної власності в Україні.

Результати та їх обговорення.

Із теорії економіки права, відомі принципи раціональної поведінки у сфері інтелектуальної власності господарських суб'єктів (корпорацій, компаній, підприємств, фірм).

Так, при організації господарських суб'єктів різної форми власності чи при їх трансформації (об'єднанні, роз'єднанні, приватизації) всі витрати по заміні взаємовідносин у сфері інтелектуальної власності повинні бути мінімальними. Це є першим принципом. Другий принцип - показує на те, що вигода обох сторін на ринку інтелектуальної власності повинна бути значно більше ніж витрати по об'єктам інтелектуальної власності. І останній, третій принцип, визначає необхідність і доцільність поведінки сторін при судових суперечках у відношенні об'єктів інтелектуальної власності (винахід, корисна модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, ноу-хау).

З урахуванням зазначеного інтелектуальна власність – це власність на такі результати інтелектуальної діяльності, яким відповідно до закону надається правова охорона [1,2].

Набуває інтересу розкрити зміст поняття «інноватика». Це визначення напряму наукової діяльності з розробки і розвитку теоретичних засад наукової методології і методів прогнозування створення інновацій, а також методів планування, організації інноваційної діяльності та реалізації нововведень [2]. Специфіка інноватики полягає в тому, що вона є міждисциплінарною методологією особливого типу. Інноватика забезпечує таке інтегрування знань, у процесі якого спеціальні науки (економіко-управлінські, соціологія, психологія, кібернетика, філософія та ін.) зберігають свою самостійність і специфічність, але їх теоретичні концепції і фактичні дані об'єднуються навколо методів дослідження проблем інновацій та інноваційної діяльності, інтегруючи різноманітні наукові знання з метою підвищення їх практичної ефективності.

На практиці розрізняють теоретичну інноватику та прикладну. Теоретична інноватика вирішує проблеми створення і розвитку наукової методології інноватики, теоретичні проблеми синтезу

інноваційно-складних організаційно-технічних систем (нових знань, ідей, нових технологій, винаходів, відкриттів). Прикладна інноватика – напрям інноваційної діяльності з вирішення проблем планування, організації і реалізації нововведень [3].

Отже, зі сторони економічного розуміння, інтелектуальна власність характеризується рядом важливих наукових визначень. Серед них є те, що інтелектуальна власність це товар. А кожний товар має ряд властивостей: новизна, корисність, універсальність, рідкість, строк якості.

Розрізняють економічні та юридичні сторони об'єктів інтелектуальної власності.

З точки зору економіки, об'єкти інтелектуальної власності відносяться до нематеріальних активів. Із важливих ознак нематеріальних активів слід виділити:

- відсутність відходів при виробництві товару та здатність власника отримати прибуток;
- висока ступінь ризику щодо одержання прибутку від використання нематеріальних активів;

Особисте місце серед складних питань в економіці щодо інтелектуальної власності є ціна, яку необхідно знати при купівлі, продажу, обліку, статистичній звітності тощо.

Для визначення ціни інтелектуальної власності використовують три підходи:

- прибутковий - при якому ціну права на володіння інтелектуальною власністю визначають як функцію (частину) доходу, який може принести об'єкт у майбутньому;
- затратний - при якому ціна об'єкта інтелектуальної власності дорівнює ціні його створення, опанування та амортизації;
- ринковий - який орієнтується на ціну вже раніше відомого товару в минулому, що є близьким по корисності та якості.

Все більше місце в мировій економіці посідає інноваційний бізнес. Цей вид бізнесу орієнтується на створення, освоєння та продаж новин. Слід зазначити, що інноваційний бізнес дає прибуток в десятки, а підчас і в сотні раз більше ніж очікується. Такі показники є не досяжними в будь-якому традиційному бізнесі – сировинному, промисловому, транспортному, сільськогосподарському, деревопереробному, рибпромисловому та ін.

Таким чином інноваційний бізнес відіграє значну роль у ринковій економіці. В цьому випадку інновації являють собою знаряддя конкуренції, яка веде до зниження собівартості та ціни, до зростання обсягу продажу та прибутку, зростання іміджу виробників нових товарів та послуг.

В теперішній час в Україні поширюється інтерес до інноваційного бізнесу, в основі якого покладена аббревіатурна тріада інновації – «якісніше», «скоріше», «дешевше» (ЯСД).

Економічний ефект від виробництва і реалізації інновації розраховується по формулі:

$$E = \Pi - 3, \quad (1)$$

де E – загальний економічний ефект від інновацій, грн.; Π – сума грошових заощаджень, одержаних від виробництва та реалізації інновацій, грн.; 3 – інвестиції у виробництво та реалізацію інновацій (витрати), грн.

Для зрівняння економічної ефективності різних інновацій використовується коефіцієнт ефективності, який розраховують по формулі [4]:

$$Ke = \frac{(\Pi - 3)}{3}, \quad (2)$$

Таким чином, коефіцієнт ефективності інновації (K_e) показує величину чистого прибутку, одержаного з 1 грн. інвестицій в виробництво та реалізацію інновації.

Відомо, що передача документації інтелектуальної власності, що містить винаходи, корисні моделі, промислові зразки та ноу-хау, здійснюється тільки в рамках ліцензійних угод, які забезпечують охорону економічних інтересів держави. З одного боку, вирішальним моментом для підписання ліцензійної угоди є розрахунок ціни. З іншого боку, розрахункова ціна ліцензійної угоди допомагає керівництву при проведенні комерційних переговорів і тому, вибір головних показників, умов для підписання угоди повинні бути обґрунтовані та аргументовані.

На підставі вище викладеного набуває інтересу питання розробки методичних засад до складання та розрахунку документації інтелектуальної власності на базі міжнародної практики торгівлі ліцензіями.

Під поняттям «ліцензія» розуміється право на використання технічних досягнень, наукових знань, виробничого досвіду, а також патентний захист предмета розробки, яке власник цих об'єктів інтелектуальної праці надає іншим особам [4].

Як правило, передача такого права здійснюється в рамках договору-угоди, яким власник інтелектуальних (технічних) розробок «Ліцензіар» на платній основі при певних умовах, надає покупцеві «Ліцензіату» можливість використовувати винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау та знаки для товарів і послуг.

До головних чинників, що впливають на розмір винагороди за ліцензію можна віднести:

а) технічна цінність винаходу, корисної моделі, промислового зразка або ноу-хау, що забезпечує «Ліцензіату» одержання додаткового прибутку за умови використання ліцензійної угоди;

б) розмір капіталовкладень, що є необхідними для організації виробництва ліцензійної продукції;

в) «територія» по ліцензійній угоді (перелік країн) в яких «Ліцензіату» надано право використовувати технології для організації виробництва й реалізації ліцензійної продукції;

г) право, яке одержав «Ліцензіат» на використання нових технологій в межах узгодженої «території». Якщо «Ліцензіатом» одержане виключне право на володіння цими технологіями, то «Ліцензіар» не повинен використовувати ліцензію з іншими потенційними покупцями на узгодженій «території»;

д) витрати на власні науково-дослідні роботи (НДР) та експерименто-конструкторські роботи (ЕКР) по розробці технології у порівнянні з економічними вигодами технології, що купується;

е) обсяг необхідної технічної документації (конструкторська, технологічна, робоча);

ж) необхідність «Ліцензіата» у сировині, матеріалах, деталях, вузлах, що є невід'ємними для організації виробництва ліцензійної продукції;

з) умови взаємного обміну технічними розробками як забезпеченими, так і незабезпеченими патентним захистом;

і) обсяг технічної допомоги, що надається «Ліцензіаром» «Ліцензіату» в опануванні ліцензійної продукції, що купується;

к) державне регулювання ліцензійної торгівлі (оподаткування, лімітовані обсяги роялті та ін.);

л) вид платежу за ліцензію;

- м) умови судових витрат по можливим позовам третіх осіб при порушенні патентних прав;
 н) інші умови.

Як свідчить досвід розвинених країн, в практиці ліцензійної торгівлі доля додаткового прибутку, одержаного від використання новітніх технологій приблизно складає 10–30%.

Ліцензійну винагороду визначають по ставці відсоткових відрахувань (роялті), від ціни продукції, що реалізується. Якщо розмір роялті вибраний вірно, то він співпадає з відсотком роялті, що розраховується за формулою:

$$P = \frac{(10 \div 30)}{100} - \frac{A}{Z} \cdot 100\% , \quad (3)$$

де P – розмір роялті; A – додатковий прибуток «Ліцензіата» на одиницю продукції, що очується;
 Z – світова ціна продукції, що є ліцензійною.

Розміри роялті, що обґрунтовані міжнародним досвідом наведено у [5,6] .

Враховуючи дані, що містяться у [5,6], винагорода «ліцензіата» може бути розрахована за наступною формулою:

$$C = [(V_i \cdot Z_i) \cdot P_i]^T , \quad (4)$$

де C – ціна ліцензії, підрахована на базі роялті; V – обсяг випуску продукції, що очікується в « i » році;
 P – розмір роялті в « i » році; Z – ціна одиниці продукції в « i » році; T – розрахунковий строк дії ліцензійної угоди.

Висновки

Творчість визначається як цілеспрямована інтелектуальна діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Країни з ринковою економікою давно усвідомили значення використання і належної охорони результатів творчої діяльності, об'єднаних у понятті «інтелектуальна власність», для темпів соціального та промислового розвитку. В Україні цей інститут фактично переживає період становлення, оскільки радянська доктрина цивільного права ґрунтувалася на визнанні та регулюванні авторських прав авторів творів літератури і мистецтва, відкриттів, винаходів та раціоналізаторських пропозицій як таких, що мають головним чином відносний (зобов'язально-правовий), а не абсолютний характер.

Таким чином, наведені принципи інтелектуальної власності та розкриті визначення наступних понять: інноватика, конкурентоспроможності дає змогу зрозуміти, що рушійною силою прогресу суспільства є не будь-яке інвестування у виробництво, а лише в інновації, інноватику, інтелектуальну власність (тобто впровадження принципово нових товарів, техніки, форм виробництва і обміну).

Перспективи подальших досліджень в цьому напрямі слід присвятити більш детальному визначенню поняття інтелектуальної власності і права інтелектуальної власності. Слід зазначити, що як таке поняття «інтелектуальна власність» поки що потребує доопрацювання. Недосконалість його полягає у тому, що цей вид власності розуміється як такий, що формується інтелектуальними зусиллями автора, але оформляється юридичне за допомогою документів, які гарантують майнові права.

При цьому останні стають реальністю лише завдяки їх залученню у господарський обіг за допомогою системи спостереження, вимірювань і реєстрації господарських операцій та процесів матеріального виробництва. Лише в результаті зазначеної сукупності дій об'єкт творчості перетворюється на особливий вид власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: – 2-е вид., перероб і допов. / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; кол. авт.: ОА. Беяневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина – К.: Юрінком Інтер, – 2008. – 720 с.
2. Особенности передачи объектов интеллектуальной собственности в качестве вклада в уставной капитал общества / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ocenka21.ru/branch/ustavnoy_kapital
3. Ващук, Я. Объекты интеллектуальной собственности — нематериальные активы предприятия / [электронный ресурс]/ Я. Ващук. – Режим доступа: <http://patent.km.ua/ukr/articles/i99>
4. Управління інтелектуальною власністю / П.М. Цибульов, В.П.Чоботарьов. В.Г. Зінов, Ю. Суїні; редак. П.М. Цибульова. Монографія. – К.: – 2005. – 398 с.
5. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно правовими формами господарювання станом на 1 липня 2009 року / Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ukrstat.gov.ua/control/uk/local-files/display/operativ2009/edrpoj/edrpoj_u/opfg/ks_za_opf0309.htm
6. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка – К.: Консультант. – 2009. – 591с.